

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΥΡΙΑΚΗ

ΒΓΑΙΝΕΙ
ΚΑΘΕ
ΔΕΥΤΕΡΗ
ΚΥΡΙΑΚΗ

ΙΔΙΟΧΤΗΤΗΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΜΠΟΥΝΤΟΥΡΗ"

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΜΠΟΥΝΤΟΥΡΗΣ

ΠΡΟΪΣΤΑΜΕΝΟΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
Φ. ΜΑΛΑΤΕΣΤΑΣ
ΜΕΝΕΛΑΟΥ 9

ΤΟ ΦΥΛΛΟ

2000

ΔΡΑΧΜΕΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ — ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ — ΣΥΝΤΑΞΗ: Δράμας 20 — ΑΘΗΝΑ

ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΖΩΓΡΑΦΟΥ Ν. ΧΑΤΖΗΚΥΡΙΑΚΟΥ - ΓΚΙΚΑ

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΜΟΝΑΞΙΑΣ

20.

ΕΙΠΑ να ξαναδιαβάσω τα χειρόγραφα τούτα, που μέρα τη μέρα τα νιώθω περισσότερο δικά μου, σαν ένα πρόσωπο που τὸ συνηθίσαμε πιά και δὲ μπορούμε νὰ τὸ στερηθοῦμε. Μὰ δὲ βρήκα μὴτ' ἕνα ὀλάκερο κύκλω. Ἡ ἀπόπειρα στενάζει πίσω ἀπὸ κάθε γραμμὴ. Ἀπλώνουμε τὸ χέρι γεμάτοι βεβαιότητα, ἔτοιμοι νὰ διαγράψουμε τὴν καμπύλη. Μὰ σταματοῦμε μεσοστράτις. Ὁ προορισμὸς μας εἶναι ἡ ἔλλειψη. Ὁ ἴσκιος σθῆναι μπροστὰ στὰ μάτια μας, πρὶν κατορθώσῃ νὰ πάρει μορφή. Ἡ θέλησή μας γίνεται ὑποχώρηση καὶ συμβιβασμὸς. Ὁ λόγος που τρέμει στὰ χεῖλη μας ξεφτίζει σὲ λαχανιασμένες φρασσοῦλες, σὲ μεθυσμένες κοντανασαίμιες. Κι ὥστόσο, κατέχουμε τὴ συνείδηση τοῦ ἀκέρειου λαχταροῦμε κάποιον ἐνότητα, που θὰ εἶναι ἡ ἀληθινή μας δικαίωση κ' ἡ πραγματικὴ λύτρωσή μας' προσπαθοῦμε ν' ἀποχτήσουμε τὴν ἀρετὴ τῆς μονάδας, μὰ δὲ συναπαντοῦμε παρὰ τὰ θλιβερά κομμάτια τοῦ ἑαυτοῦ μας, πού, ὅσο καὶ νὰ τὰ συμμαζέψουμε, δὲ σχηματίζουμε τὴ μονάδα. Λοιπὸν σ' αὐτὸ τὸ ἄδειο που μένει κατοικεῖ ἡ μεταφυσικὴ μας. Ὁ καθένas μας πρέπει νὰ παρακαλεῖ κάθε βράδι: — Δῶσε μου, Θέ μου, τὴ δύναμη νὰ γίνω ἀληθινός! Μὰ, ὁ καθένas μας πάλι, περιμένει πρῶτα τῶς ἄλλους νὰ γίνουν ἀληθινοί.

21.

Ἐδῶ χάμου, ἀντίκρου σ' αὐτὰ τὰ χαρούμενα βουνά, που λαμπαδιάζουν τὴ νύχτα ἀπὸ τὴς ἀγροτικές φωτιές, ὅσο περισσότερο νιώθω τὴ μοναξιά μου, τόσο περισσότερο συλλογιόμαί τὸ φίλο. Εἶν' ἕνας ἄγνωστος, που ὀδοιοποεῖ καρτερικὰ μέσα στὸ διάστημα καὶ που αἰσθάνομαι, πὼς κάποτε θάρθει. Ὅσο καὶ νὰ πασκίζω, δὲ μπορῶ νὰ ξεχωρίσω τὰ σουσοῦμα του. Μὰ ὀλοένα τὸν περιμένω. Τὴν ὥρα, που πλανιοῦμαι ἀνάμεσα στὰ θειρισμένα χωράφια, τὴν ὥρα που στέκομαι στὴν ἀκρολιμνιά κι ἀγναντεύω τὴν ἥσυχη πλάση, τὴν ὥρα που χάνομαι μέσα στὴ νύχτα κι ἀφουγκράζομαι μὲ διάχυτη αἴσθηση τὴν ἔνοχη καρδιά της — ἡ παρουσία τοῦ φίλου σὰ νὰ μου παραστῆκε καὶ σὰ νὰ περπατεῖ ὑπομονετικὰ πάνω στὸ βῆμα μου. Ἀνοίγω τὸ στόμα νὰ πῶ τὴν προορισμένη λέξη, ἀπλώνω τὸ χέρι ν' ἀγγίξω τὸ χέρι του, μὰ δὲ μου ἀποκρίνεται παρὰ τὸ ἄρρωστο ἀνεμοφύσημα στὰ κλαδιά τοῦ κατακαλόκαιρου. Οἱ ἀπελπισμένοι κ' οἱ ἀνάπηροι τῆς φιλίας κατανταίνουν ζωῶφιλοι ἢ μαζεύουν γραμματόσημα. Μονάχα οἱ ἄνθρωποι που κατέγουν τὴ δύναμη τῆς βεβαιότητας εἶναι πλάσμενοι νὰ περιμένουν. Κάποτε ὁ φίλος στέκεται σύριζα στὸ ἔσχατο σύνορο: ἀνοίγει τὴν πόρτα στὸ Θάνατο καὶ τοῦ γνέφει: — Αὐτὸν ζητούσαμε! Ὅσο καὶ νὰ πείς, εἶναι καὶ τοῦτο μιά παρηγόρια.

22.

Ἄλλωστε, ἡ ἀνάγκη τῆς φιλίας δὲν εἶναι παρὰ ὁ πόθος ν' ἀγαποῦμε τὸν ἑαυτό μας. Θετικὸς καὶ ἀρνητικὸς ναρκισσισμὸς. Δὲ μᾶς κάνουν νὰ συνεπαρθοῦμε παρὰ οἱ ὀλότελα ὅμοιοι κ' οἱ ὀλότελα ἀντίθετοι. Καὶ περισσότερο οἱ πρῶτοι παρὰ οἱ δεῦτεροι. Ὅ,τι παθητικότερα λαχταροῦμε στὸν ἄλλον ἄνθρωπο εἶναι τὸ ἐλάττωμα τὸ δικό μας καὶ κάποτε ἡ ἀντίστοιχη ἀρετὴ.

«Ταιριάζουμε» δὲ θὰ πεί παρὰ τοῦτο μονάχα: πὼς κερδίζουμε σὲ μὴν ἄλλην ὑπαρξὴ τὸν ἑαυτό μας. Καυχιοῦμαστε, σὰν αἰσθανθοῦμε, πὼς κατέχουμε κάποια μοναδικότητα. Μὰ τίποτε δὲ μᾶς ἀπελπίζει περισσότερο ἀπὸ δαύτη. Κι ἀναζητοῦμε τὴν ὁμόζυγὴ της μὲ λαίμαργη ἀγωνία. Ὀλάκερη ἡ ζωὴ μας δὲν εἶναι παρὰ μὴν σειρὰ ἀντινομίες καὶ ἀντιφάσεις. Δὲν ὑπάρχει παρὰ ἡ φιλία, γιὰ νὰ μᾶς δίνει τὴν ψευδαίσθηση τῆς κατάφασης. Τὸ δέντρο δὲ νιώθει τὴν ἀνάγκη της. Ξεμοναχισμένο στὴν πλαγιά τοῦ ἀντιστέκεται στὸν ἄνεμο μὲ τὴ δική του δύναμη. Μπορεῖ νὰ πέσει νωρίτερα καί, πέφτοντας, νὰ νοσταλγήσῃ τὸ δάσος' μὰ τίποτε δὲν τοῦ στερεῖ τὴν ὀλοκλήρωση, τὴν ἐπάρκεια — χάρη που δὲ μᾶς δόθηκε νὰ τὴ γλεντοῦμε δῶ χάμου.

23.

Πολλές φορές, γιὰ νὰ νιώσω μὴν λέξη, πρέπει νὰ τὴν καταχτήσω στὸ ἀρχέγονο νόημά της. Τὰ πόδια μας βαρεθήκανε νὰ περπατοῦνε τόσους αἰῶνες, μὰ τὸ ἀνέβασμα ἴσαμε τὴ ράχη τοῦ λαθωμένου βουνοῦ, ὅπου κοίτεται τὸ μάρμαρο ὑπνωμένο, εἶναι μὴν μοῖρα γιὰ ὄλους ὅσοι λαχταροῦν κάποιον ὄρθρο. Ξεστοιμίζουμε ἀπειράριθμες λέξεις, που μοιάζουν μὲ τοὺς σακάτηδες: ἀνοίγουν τὴν παλάμη καὶ ζητοῦν τὸ περίσπασμα τοῦ ἐγωῖσμοῦ μας' που μοιάζουν μὲ τοὺς ἐτοιμοθάνατους: μῆτε ν' ἀρθρώσουν τίποτε καταφέρνουν' που μοιάζουν μὲ τοὺς σαλτιμπάγκους τῆς λαϊκῆς εὐθυμίας: συλλογιέσαι, πὼς, ἄμα σκάψεις τὰ παρδαλά τους κουρέλια, μπῆρεις νὰ βρεῖς κάποιον ἄνθρωπο' που μοιάζουν μὲ τοὺςπραματευτάδες: συμμαζεύουν τὴν ὑπαρξὴ τους σὲ μὴν φωνὴ κι ὀλοένα λένε καὶ ξαναλένε τὴν ἴδια φράση ἴσαμε που δὲν ἀπομένει παρὰ ὁ μονότονος θόρυβος στὸ πέρασμά τους. Νομίζω, πὼς ὁ λόγος που εἰπώθηκε: «Ξανακερδίζω τὴν ἀμάλαγη οὐσία τῆς λέξης» σημαίνει: «Ξαναβρίσκω τὸν ἑαυτό μου».

24.

Πρέπει νὰ σκαρφαλώσουμε στὴς πηγές. Νὰ καταχτήσουμε τὸ ξάγναντο ψῆλος καὶ νὰ αἰσθανθοῦμε τὴν ἀνθρώπινη κοινότητα σ' ὀλάκερη τὴν παρθενικὴ ὀμορφιά της. Κι ἂν κοιτάξουμε τὸ πρᾶμα καλύτερα, ἴσως νὰ νιώσουμε πὼς ἡ παρθενία δὲν εἶναι ἡ ἀρετὴ, που δὲν ἔχει ἱστορία, μὰ κάτι πολυτιμότερο: ἡ δύναμη τοῦ νὰ εἶσαι αὐτὸ που εἶσαι. Μιὰ φορὰ συναπάντησα σ' ἕνα δάσος φθινοπωρινὸ τὰ κοπάδια τῶν εὐκάλυπτων, που εἶταν γεμάτοι ξεσκισμένα φλούδια. Δὲν ὑπάρχει θλιβερότερη γύμνια ἀπὸ τὸ κουρέλιασμα. Τὸ συλλογιόμαί συχνά, σὰ βρίσκουμαι ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους. Κρυώνω σύγκορμος, βλέποντάς τους νὰ πασκίζουν ἀπελπισμένα νὰ συμμαζέψουν τὰ φλούδια τους. Οἱ περισσότεροι δὲν εἶναι παρὰ σαρκοφάγοι τοῦ ἑαυτοῦ τους. Ἐντάφια σχήματα, που φυλακίζουν τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὴν καταδικάζουν σὲ ἀργὸν ἀφανισμό. Ὑπάρχουν πολλές μορφές ἠρωῖσμοῦ, μὰ τοῦτος ὁ ἠρωῖσμός εἶναι, χωρὶς ἄλλο, ὁ θλιβερότερος.

I. M. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ ΠΑΝΩ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΤΟ ΕΡΓΟ ΚΑΙ Ο ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ

ΣΤΡΑΤΗ ΜΥΡΙΒΗΛΗ

1°
ΕΙΝΑΙ λοιπὸν ἀπίστευτο πόσο πολλοὶ καὶ ἀπίθανοί 'ναι οἱ παράγοντες που μπορεῖ νὰ σταθοῦν ἀνάμεσα στὸ λογοτεχνικὸ ἔργο καὶ στὸν ἀναγνώστη, γιὰ νὰ τὸνε μωποδίσουν νὰ τρυγήσῃ ἀπ' αὐτὸ ὀλάκερη τὴν αἰσθητικὴν χαρὰ που περιέχει.

Γιατὶ παρ' ὄλα που εἶναι πιθανὸ νὰ πιστεῖται ἕνας ξένος καὶ νὰ τὰ ἀνεχαράζουν μηρυκαστικά περισσότεροι δικοὶ μας, τὸ ἔργο τῆς τέχνης, στὴν καθαρὴ του μορφή, δὲν ἔχει κανέναν ἄλλο προορισμὸ ἐξὸν νὰ μᾶς δώσει αὐτὴ τὴν αἰσθητικὴν χαρὰ.

Δὲν εἶναι, λέει, «διασκέδαση» ἡ Τέχνη! Διασκέδαση, τί ἄλλο μπορεῖ νὰ εἶναι. Ἡ πιὸ ψηλὴ κιδλας διασκέδαση τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὴ που δειχνεῖ τὴ θεϊκὴ οὐσία που ὑπάρχει μέσα του καὶ που φανερόνεται μὲ τὴν χαρὰ τοῦ Δημιουργεῖν.

Ἀνοίχτε τὴ Βίβλο στὴν πρώτη σελίδα, ξαναδιαβάσετε τὸ ἀξεπέραστο κατεβὰτὸ τῆς κοσμογονίας. Ἐκεῖ θὰ δῆτε τὴν χαρὰ που δοκιμάζει ὁ Θεὸς προχωρώντας στὴ σύνθεση τῶν μορφῶν τῆς ζωῆς. Χωρίζεῖ τὰ νερά ἀπὸ τὴς στεριές, τὴ γῆς ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, τὸ σκοτάδι ἀπὸ τὸ φῶς. Βάζει γιὰ χαλιναρί τὰ κρογιαλί στὴν ἄγρια θάλασσα που φρουμάζει. Πλάθει σχήματα, φυσάει ψυχές, ἀνάθει τὰ χρώματα. Ὁργανώνει δηλ., ἀρχιτεκτονεῖ, ρυθμίζει. Κοντολογίς: Συνθέτει.

Καὶ κάθε φορὰ κοιτάζει τὸ ἔργο τῶν Ἐξῆ Μερῶ καὶ τὸ χαίρεται ἡ καρδιά του. Χαίρεται, αὐτὸ εἶναι. Ἀπὸ τὸ κάλλος που ὑπάρχει στὴ σύνθεση.

— Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλόν! Ἐ, αὐτὸ εἶναι τὸ μυστικὸ τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Καὶ καλλιτεχνικὴ δημιουργία θὰ πεί ἐτοῦτο κι ὄχι ἄλλο: Νὰ ὀργανώσῃς σὲ ἐνότητα αὐτόνομη, ἀρμονικὴ καὶ ἀναπαμὴν μέσα στοὺς ρυθμούς της, τὰ ἀμορφα, τὰ ἀνωπτόαχτα, τὰ σκοτεινά στοιχεῖα που σὲ κυκλώνουν. Γιατὶ τὸ ἔργο τῶν Ἐξῆ Μερῶ δὲν τέλιωσε' κι οὔτε πρόκειται νὰ τελειώσει καμιά φορὰ. Ψηλά στὸ στερέωμα, καὶ κάτου στὰ καταχθόνια τῆς γῆς καὶ βαθειά στοὺς ἀφώτιστους βυθοὺς τῶν ὠκεανῶν, συνεχίζεται τὸ καταπληκτικὸ ποίημα τοῦ Μωϋσῆ. Τὸ ἔ-

διο γίνεται καὶ μέσα στὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου, που ἡ σπιθα τῆς Δημιουργίας καίγει αἰώνια καὶ γυρεῖ τὴν ἀπολύτρωση που φέρνει ἡ ἐναρμόνιση τῶν Στοιχείων καὶ ἡ ὑποταγὴ τῶν Στοιχείων.

Ἡ σπιθα αὐτὴ, που τὴ λέμε Τάλαντο, τὴ λέμε Ἐμπνευση, τὴ λέμε Μούσα, ἔρχεται ὀλόδια ἀπὸ κείνη τὴν προαιώνια πυρκαγιά, που τινάζει ἀδιάκοπα τὴς φλόγες τῆς μέσας στὴν ἀδάμαστη, στὴν ἀσύχαστη καρδιά τοῦ Ποιητῆ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς, ὀρατῶν τε πάντως καὶ ἀοράτων. — Ἐ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος.

Καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπέφεροτο ἐπάνω τοῦ ὕδατος...»

Ἐτσι ἦρθε ὁ Ὀμηρος πάνω στὸ χάος τῶν ἤχων τῶν θρύλων, τῶν μύθων, τῶν ρυθμῶν καὶ τῶν περιστατικῶν τῆς ζωῆς, ἔτσι ὁ Ντάντε, ἔτσι ὁ Μπετόβεν, ὁ Αἰσχύλος, ὁ Ντοστογιέφσκις. Καὶ σήμερα ἔμεῖς ἀκοῦμε τὴς ἐνιά Συμφωνίες, τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴς ἄλλες κοσμογονίες τῶν ποιητῶν καὶ εὐφραίνεται ἡ ψυχὴ μας. Καταλαγιάζει μέσα μας ὁ φόβος που μᾶς σκεπάζει σὰν ἀντάρα μὲ τοὺς τρεῖς στίχους τῆς Γενέσεως καὶ νιώθουμε τὴν ἀπολύτρωση ἀπὸ τὴν ἀταξία καὶ τὸ χάος τῆς ζωῆς.

Καὶ βλέπομεν: ὅτι καλόν.

Αὐτὸ εἶναι ἡ χαρὰ τῆς τέχνης. Ἄν σὰς τρομάζουν οἱ λέξεις μὴ τὸ λέτε «διασκέδαση». Αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ποιότητα τοῦ περιεχομένου που βάζει σὲ τούτη τὴν περίπτωσι ὁ κάθε ἄνθρωπος μέσα στὴ λέξη «διασκέδαση». Ἐμένα μου ἀρέσει, ἀφοῦ διασκεδάω σὰν Θεὸς μὲ τὸν Μπετόβεν καὶ μὲ τὸ Μωϋσῆ, μὲ τὸν Ὀμηρο καὶ μὲ τὴ Σαπφά καὶ μὲ τὴν Τρικυμία τοῦ Σαίκοπηρ. Καὶ τὰ δάκρυα που χύνουμε στὸ θέατρο καὶ ὁ βραχνᾶς που μᾶς καταπιέζει πάνω στὴς σελίδες τοῦ «Ἐγκλήματος καὶ τῆς Τιμωρίας», διασκέδαση εἶναι καὶ χαρὰ εἶναι καὶ λύτρωση ἀπὸ τὴν ἀμορφία εἶναι, καὶ ξαλάφρωση τῆς καρδιάς εἶναι.

Καὶ ἡ ἀρχαιότατη ἡ λέξη ἡ ἑλληνικὴ που ἐκφράζει τὸ πρᾶμα, σωστὰ σημάδεψε, ἀφοῦ ἡ τέχνη διασκεδάει, ἦγουν διασκορπίζει αὐτὴ τὴν ἀγωνία τοῦ ἀσχημάτιστου καὶ τοῦ ἀ-

φώτιστου ἐξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ μας κόσμου. Ἐξᾶλλου εἶναι εὐκόλη μὴν πρόχειρη δοκιμὴ. Κανένα λογοτεχνικὸ βιβλίον δὲν εἶναι ἄρτιο ἔργο ἂν δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ μᾶς διασκεδάσει.

Τώρα τελευταία πάλι, διάφορα μωρὰ καὶ διάφοροι μωροὶ ξαναμασσᾶνε μὴν παλιὰ καλαμπουροφανίσμη φράση, που δὲν ἔχει κανένα νόημα: Μὰ πὼς; Ἡ Τέχνη, λοιπὸν, γιὰ τὴν Τέχνη;

Αὐτὸ δὲ θὰ πεί τίποτα. Ὅχι μόνον σήμερα, μὰ ἀπὸ τότε που εἰπώθηκε. Εἶναι μὴν φράση ἀδειανὴ σὰν τὰ καθεῖνα ἀπὸ σαλιγκάρια τῆς θάλασσας. Κάθονται κοῦφια στὸ βυθὸ, λοιπὸν πηγαινέι ἕνα καβουράκι καὶ κατοικεῖ μέσα ἕνα διάστημα. Ἐτσι καὶ αὐτὴ ἡ φράση εἶναι ἕνα κοῦφιο καθεῖνα καὶ κάθε τόσο τρυπώνουν μέσα λογιῆς λογιῆς λογοτεχνικὰ καθεῖνα καὶ βλέπουμε τὸ καῦκαλο νὰ σαλαγιέται.

Ἡ Τέχνη εἶναι ἔργο τοῦ Ἀνθρώπου. Κάθε ἔργο τοῦ Ἀνθρώπου εἶναι γιὰ τὸν Ἀνθρωπο. Ἄρα ἡ Τέχνη εἶναι γιὰ τὸν Ἀνθρωπο. Πουθενὰ δὲν ὑπάρχει αὐτοσκοπός.

Ὁ σκοπὸς τῆς; Ἐνας καὶ μοναδικός: Νὰ τοῦ χαρίσει τὴν αἰσθητικὴν χαρὰ.

Πὼς τὸν πετυχαίνει; Ἐκφράζοντας ἀρμονικὰ, πλαστικὰ, ρυθμικὰ τὴς μορφῆς τῆς ζωῆς που σαλεύουν μέσα μας, γύρω μας, πάνουθῆ μας, ἀνοργάνωτες, ἀπλαστες, ἀρρυθμες.

Δοκιμάστε νὰ βγάλετε τὴν τέχνη ἀπὸ τὴν κοίτη τῆς τῆς φυσικῆς. Θὰ δῆτε πὼς θὰ πάψει νᾶναι πιά τέχνη. Αὐτὴ εἶναι που ὑποτάζει ὄλα τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς ζωῆς μας, πάθη, ιδέες, μορφῆς, σχήματα, ἦχους. Κανένα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς ζωῆς μας δὲν τὴν ὑποτάζει καὶ μὴν κOURάξεστε ἄδικα.

Myribele

ΓΙΑΓΚΟΥ ΠΙΕΡΙΔΗ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ο ΒΕΛΟΥΔΕΝΙΟΣ ΚΟΥΚΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ ΑΡ. Ν. ΜΑΥΡΙΔΗΣ

μιλάω. Μπαμπάς, λέει, κι έμένα μπαμπά με φωνάζει. Τι να πεί κι αυτό, τί να καταλάβει; Έγώ δουλεύω, βέβαια, τα βγάζω πέρα...» Άνέβαινε το παράπονο να με πνίξει. Κι όλο λιγοστεύαν οι δουλειές. Ακόμη και στα πολεμικά έργοστάσια, δουλεύαμε τέσσερις μέρες τη βδομάδα, κάποτε και τρεις, μόλις και μετά βίας. Τι να γίνει, πώς να τα βάλεις μ' όλόκληρο το ντουιιά, να βλέπεις εκείνα τ' αυτοκίνητα που πηγαίνουν εκδρομή κι εσύ να μην έχεις ούτε το εισιτήριο. Πώς τρέχει ό καιρός στις δύσκολες μέρες! Σου φαίνεται ή ώρα χρόνος, κι όμως περνούν κ' οι ώρες, κ' οι βδομάδες, κ' οι μήνες, χωρίς να τό πάρεις είδηση. Γίνεσαι ίδιο κουτάλι. «Θάρθρον καλύτερες μέρες!» Έλεγα, τό ξανάλεγα, όπου ξαφνικά έπεσε άπάνω μου εκείνο τ' άτιμο γράμμα. Τό διάβαζα, τό βαστούσα μέσα στα χέρια και νόμιζα πώς τα χέρια δέν είτανε δικά μου, πώς δέν τόχα πάρει ποτέ μου, πώς είτανε ένα δολερό παιχνίδι που με πηρούνιαζε μέσα στα πνιχτά του ύπνου μου. Ό γέρος ξενοδόχος τής όδοϋ Λαφαγιέτ μου μιλούσε πέρα από τόν τάφο του: «Θά τήν πάρεις τήν έπιστολή, με τή φροντίδα του συμβολαιογράφου μου Όκταβίου Πουαρρέ, τής Μασσαλίας, όπου τήν κατέθεσα με τήν έντολή να σου τή στείλουν εϋθύς μετά τόν θάνατον μου!» Είχε ψοφήσει τό φιδι κι όμως ξερνούσε ακόμη τό φαρμάκι του. Τή φωτιά και τήν άρρώστεια του. Πόσες φορές τό διάβασα! Αυτό δέν τόκαψα. Τόχω πάντα άπάνω μου, έδω... «Όταν μου ξελελόγιασες τήν μικράν, δέν είπα τίποτε. Σε άφήκα και από μέσα μου χαϊρόμουν: θά έρχονταν ή σειρά μου να άναποδώσω τά ίσα. Παρακολουθούσα από τό ταμείο μου εκείνο, όπου έκανες τις έμφανίσεις σου κάποτε και λαθραίως, τās έσπερινάς ώρας. Βεβαίως ή μικρά μου έλειπε. Τή διαδέχθηκαν άλλες, αϋτή όμως είχε κάτι τό ιδιαίτερον, τό γνωρίζεις». Μου έλεγε κατόπι πώς γύρεψε ναρθει σε συνεννόηση με τόν καρβουνιάρη, τό σπιτονοικοκύρη τής Μαρτίγκας. Δέν τά κατάφερε. «Εϋτυχώς όμως εκείνος ό θεός του, ό Εϋάγγελος, ό δυστυχής άνάπηρος ήρθε προθυμότατα να βοηθήσει τά σήδια μου. Με τά λεπτά του χέρια, μου έγραφε τακτικά και έμάθανα τά κατά σās. Λίγες ήμέρες μετά τήν άναχώρηση σου εις Σαιντ-Έτιέν, εύρισκόμουν εις Μαρτίγκα, όλα άκοιούθησαν φυσικά, όπως με τās τιαύτας γυναίκας, όταν συναποκομίζονται πολλά δώρα». Μου έλεγε κάτι ιδιαίτερα, χωρίς ντροπή, πώς τόν φώναζε «άτιμο μου δασκαλάκι» και πώς ό «ανάπηρος είταν παρών και έλάμβανε μέρος, κατ' άπαίτηση μου, διά να είναι μάρτυρας όλων και να δύναται άργότερα να πεί κι αϋτός τόν λόγον του και διά να είναι περισσότερα ή άμαρτία και βαθύτερον τό αίσιος...» «Ετσι έγραφε ό χτώ δλάκερα κατεβατά για να φτάσει στο τέλος: «Τώρα εσύ ό ίδιος μπορείς να κρίνεις και από τά γεγονότα και από τις χρονολογίες ότι τό παιδι είναι δικό μου ή ίσως του

θείου Εϋαγγέλου, διότι και μ' αϋτόν έφέρετο όπως και με έμέ, πολυμήχανος γυναίκα τής άκολασίας, χωρίς να κωλύεται από τήν άναπηρία του. Άλλως τε, θά βρεις στο δωμάτιο της και μερικούς δίσκους τουρκικής μουσικής, χορούς, που τούς άγόρασα από τό «Τούτ λά μουζικ» τής Καννεμπιέρας, διότι μου άρεζε να τή βλέπω να χορεύει, άκάλυπτος και άσεμνος. Άγαπούσε και ή ίδια τās παιδιάς αϋτάς. Ό Εϋάγγελος θά σου πεί περισσότερο. Έπανέρχομαι στο ζήτημα του παιδιού. Έπειδή δέν έχω άλλους συγγενείς, όλόκληρη ή περιουσία μου επιθυμώ να είναι του μικρού, υπό τόν όρον όπως λάθει αϋτός τό όνομα και τό παράνομα μου. Άλλωστε, αϋτό είναι εύκολον άφου ή μητέρα του δέν έπαυσε να είναι ή σύζυγος μου. Ό συμβολαιογράφος μου θά σās κρατήσει ενήμερος...» Κάπως έτσι τελειώναν τά όχτώ κατεβατά του. Πούλησα ότι είχα και δέν είχα. Θά νομίζετε τώρα πώς έφτασε στη Μαρτίγκα ένας τρομερός άνθρωπος για να φάει εκείνη τή γυναίκα. Είμουν ένα ναυάγιο που ήρθα κοντά της. Δέν τήν άγγιξα, δέν τής μίλησα. Με κοιτάζε τρομαγμένη. Είδη που πήρα και ζέταζα τούς δίσκους με τά τουρκικά γράμματα, τούς μέτρησα, έννιά δίσκοι. Τό παιδι έπαιζε μέσα στα πόδια μου. Δέν τ' άγγιξα. Είμουνε τό ναυάγιο. Μα τή νύχτα, από τήν αϋλή όπου πήγα και ζάρωσα, τή νύχτα βρέθηκα μέσα στην τραπεζαρία με τά κλειστά παράθυρα, με τήν κλειστή πόρτα. Η

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ω ΠΡΟΒΑΤΑΚΙ ΜΟΥ ΔΕΙΛΟ...

Δέ σ' εϊρωνεύθηκα ψυχή μου όσο σου πρέπει
Κοιμωντουμένη με τής λύπης σου τό κρέπι...

Ω τών Όνειρων σου τ' άκράτητο μπαλόγι
π' όλο γιομίζει με μηδέν κι' όλο φουσκώνει...

Ω του Πιστεύω σου τήν πλούσια πανοπλία
καθώς τραθάς σαν τ' άκυβέρνητα τά πλοία...

Κι' ή τρυφεράδα και τό πάναγνό σου μύρο:
Τ' άσπρα σου γάντια π' όμορφαίνουνε τόν "Ηρω!...

Κοιμωντουμένη με τής λύπης σου τό κρέπι
δέ σ' εϊρωνεύθηκα ψυχή μου όσο σου πρέπει...

Με τό πολύφωτο σε στόλισα τής Γνώσης
όλο τόν Κόσμο με τό φώς σου να θαμπώσεις...

Φανταχτερούς κοθόρνους σ' έντυσα και κράνη
για να πετύχεις τών Μεγάλων τό στεφάνι...

Και σαν νεκρή σ' έκλεισα μέσα στο βιβλίο,
μι' Αϋτοκρατόρισα πικρή σε μαυσολείο!...

Δέ σ' εϊρωνεύθηκα ψυχή μου όσο σου πρέπει
κοιμωντουμένη με τής λύπης σου τό κρέπι...

Μ' άπ' τούς τρανούς κριτές, και μ' όσα άν σε καλύψω,
ώ προβατάκι μου δειλό πώς να σε κρύψω;

ΝΟΤΗΣ Κ. ΡΥΣΣΙΑΝΟΣ

νεκροκεφαλή σπάραξε λίγη ώρα μέσα στα χέρια μου, είδα πώς κλωτσούσαν και τά παράλυτα πόδια του... Ένα φορτηγό τραϊνο με πήρε, ένα βατόρι μας έφευγε τό πρωινό από τή Μαρσίλια. Κανένας δέ με κινήγησε. Κανένας δέ με γύρεψε. Ένα χαμένον άνθρωπο, ποιός τόν γυρεύει;

Τώρα υδραυλικός πάλι έδωπέρά στο Έλληνικό. Δέ θάχετε παράπονο από τό πηγάδι σας γιατί ξαίρω τή δουλειά μου, κ' ή έγκατάσταση καλή.

Πολλά τά είπαμε. Μη με κοιτάζετε... Δέν έχω παράπονο. Μπορούσε να γίνουν τά πράματα χειρότερα. Κι αϋτά που έγιναν αρχίζουν πιά τώρα να ξεχνιούνται. Πόσο γρήγορα, κ' οι πιό σκληρές δυστυχίες χάνονται από τήν όψη τής ψυχής μας. Τίποτε δέν άπομένει. Τίποτε δέν εξακολουθεί να ζεί. Τίποτε δέ μας συντροφεύει. Ούτε καλό, ούτε κακό. Γιατί έτσι όλα πάνε του χαμού; Γιατί;

Γιατί είναι μέσα μας, κύριε μου, μιá άλλη ιστορία, πιό τρυφερή άπ' αϋτές που παράσαμε, άμολόγητη και κρυφή, που τις ξεπερνάει όλες. Μια άλλη ιστορία που πηγαίνει μαζί μας, όπως ό θάνατος, και που μόλις τήν ξαίρουμε ακόμη. Τή φοβόμαστε και δέν τή λέμε. Περπατάει με τά δικά μας, με τά δυό μας πόδια περπατάει κι όλα τα σήνει πίσω μας, όπως ό θάνατος.

Έλληνικό, 1943

ΘΡΑΣΟΣ ΚΑΣΤΑΝΑΚΗΣ

Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑ

ΝΕΙΚΟΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΤΗΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

Β'. ΟΙ ΟΜΟΛΟΓΙΕΣ

Γιατί ένα φαινόμενο που τόσο έντονα και επίμονα παρουσιάζεται μέσα στο έργο του, βέβαια και ό ποιητής ό ίδιος έντονα και επίμονα θά έπεδίωξε να τό φωτίσει με τήν ένδοσκόπηση. Και καθώς είταν έπόμενο στην περίπτωση του «Στοχαστικού Τραγουδιστή» ένα πλήθος στίχοι και παρατηρήσεις του πεζές τό μαρτυρούν, τό επιβεβαιώνουν, τό αναλύουν.

Στά πεζά του κείμενα συχνά, και κάποτε στα ποιήματά του, μιλώντας για τήν ποίηση γενικά μās δείχνει τόν ποιητή ύποταγμένο σε κάποιο διχασμό: «Ό ποιητής πάντοτε συνδυάζει τή σκέψιν με τό αίσημα», έγραφε νέος ακόμη προλογίζοντας τήν συλλογή «Τά Μάτια τής Ψυχής μου». Άλλά είναι τόσο πολλά τά χωρία εκείνα όπου άμεσα ή συνειδητά αναλύει τόν εαυτό του, ώστε δέν ύπάρχει λόγος να εξαντλήσουμε τις έμμεσες αϋτές παρατηρήσεις, όπου ίσως άσυνειδητα μόνο να προέβαλλε τόν εαυτό του στην καθολική έννοια του ποιητή. Έδω λοιπόν, άφου έπισκοπήσουμε τις έμμεσες θά παρακολουθήσουμε ιδίως με προσοχή τις άμεσες όμολογίες του Παλαμά.

Η κυρία σημασία που έχουν για τήν έρευνά μας οι γενικευμένες παρατηρήσεις του Παλαμά επάνω στην ποίηση, είναι γιατί δείχνουν τήν προσπάθεια του ποιητή να ξεφύγει από τόν διχασμό που τόν κατατρέχει και να προβάλλει τό πάθος του τό προσωπικό σαν όμαλή ιδιότητα στο πρόσωπο του ποιητή. Μια θέληση να ξεφύγει από τή δραματική του έμπειρία, να υποκαταστήσει τόν όρθό λόγο και τήν τάχα αντικειμενική παρατήρηση στην ύποκειμενική έξομολόγηση. Οι έμμεσες αϋτές όμολογίες, που τις βρίσκουμε στην άπλούστατη μορφή τους μέσα στις πεζές του, τις κριτικές εργασίες και στα σημειώματά του, αποτελούν σαν ένα κύκλο εισαγωγικό και μαζί με τά αντίστοιχα ποιήματα δημιουργούν τήν κατάλληλη άτμόσφαιρα μέσα στην όποια θά ξεσπάσει ύστερα άνικητό τό πάθος.

«Ό δημιουργός ποιητής», μās λέει ό Παλαμάς, «είναι ό ποιητής που έχει προσηλωμένα τά βλέμματά του προς τά εμπρός και μαζί ακατάπαυτα γυρισμένα προς τά όπίσω» (Πεζοί Δρόμοι Γ'. 121). Έναν άλλο δυαδισμό όπου ό διχασμός εκφράζεται έντονότερα βρίσκουμε σε άλλο κείμενό του. «Ό ποιητής ό ιδεατός, ό του στίχου και του κόσμου στην έντέλεια ρυθμοπλάστης, μου φαίνεται, μαζί και δυσκολοξεδύαλυτα, άντρας και γυναίκα. (Ποιητική Β'. 47).

Κι ακόμη, άλλου:

«Στόν ποιητή τόν ίδιο... μπορεί να συναντηθουν όπως-όπως του Τυρταίου τό σάλπισμα και τό παράδραμα τής Κασσιανής». Δέν νομίζω πώς μπορούμε να θεωρήσουμε τήν γνώμη αϋτήν σαν άπλό άνάπτυγμα εκείνης, που παρέθεσα αρχίζοντας τουτο τό κεφάλαιο για τό συνδυασμό σκέψης και αισθήματος, όπως τό λέει, στόν ποιητή: ή αντίθεση βρίσκεται άνάμεσα στόν ήρωισμό και στην παθητική ύπομονή του κακού, άνάμεσα στο τραγούδι τής νίκης και στόν ύμνο τής συντριβής. Άλλωστε άκέριο τό νόμά της θά πάρει ή γνώμη του Παλαμά όταν τή δοϋμε φωτισμένη πιό κάτω

από τό ώμο φώς τής ένδοσκόπησής του και από τις προσωπικές όμολογίες του. Και θά καταλάβουμε καλά πόσο, και πόσο άποκλειστικά προσωπική έμπειρία του ποιητή, καλύπτει τέτοιες γενικές άποφάνσεις όταν πιό κάτω συναντήσουμε τόν Κασσιανισμό και τόν τυρταϊσμό σαν συστατικά όχι ένός κάποιο άφηρημένου ποιητικού ιδανικού, αλλά σαν τά συστατικά τά άντιμαχα τής ίδιας τής διχασμένης ψυχής του Παλαμά.

Παρόμοιες γενικεύσεις μπορούμε να βρούμε μερικές και μέσα στα ποιήματα του Παλαμά: δέν είναι πάντα εύκολο να τις άπομονώσουμε από τά λυρικά στοιχεία τους ή από άλλα στοιχεία άλλότρια από τήν έρευνά μας, αλλά νομίζω πώς στα λίγα παραδείγματα που παραθέτω συνεχίζοντας, είναι φανερό ή πεποίθηση του ποιητή (δέν έχουμε λόγο έδω να ποϋμε άν ή πεποίθηση προέρχεται από μελέτη ή από έμπειρία) για κάποια διπλή προέλευση του στίχου, για κάποια ύποταγή του ποιητή σε δυό δυνάμεις:

*Δόγε πρόβαλε παντοέπου
με τή σωπή*

*Και μιλάτε σεϊς τραγούδια,
τ' άξευγάρωτον τ' άντρώγγνου οι καρποι.*

(Πεντασύλλαβοι)

*Δέν είναι του ποιητή σαν δέντρα τά τραγούδια,
μόνο κλάδια από πάθος, άνθια από κλαδιά.*

*Λογής ιδέες, φρετά, ερπετά, στόματ' άρχούδια,
ζωντανεύουν εκεί με μουσική λαλιά.*

(Λειλοί και Σκληροί Στίχοι)

Για λόγους που προσπάθησα να έρμηνεύσω άλλου, και που θά τους ξαναβρούμε από άλλη πλευρά κιταγμένων, προς τό τέλος τής μελέτης αϋτής, αντίθετα με τό πάθος όπου μοιάζει να παραδέρνει, καθώς θά ιδούμε πιό κάτω, όταν μιλεί για τόν εαυτό του λυρικά, έξομολογητικά, πολύ συχνά όταν μιλεί για τόν ποιητή τόν καθολικό, κάποιος τόνος εξηρημένος, κάποια ύψηλή συνείδηση τής άποστολής του μεταβάλλει όχι τό νόημα τών δηλώσεων, που μένει πάντα τό ίδιο, αλλά τό ψυχολογικό τους περιεχόμενο. Δέν είναι ή χαμηλόφωνη είτε ή σπαρακτική έξομολόγηση του διχασμένου άνθρώπου αλλά ή υπερήφανη εκδήλωση του ποιητή που έχει συνείδηση πώς τό έργο του άγκαλιάζει άκέριο τόν κόσμο:

*μέσ' τό τραγούδι σου είναι, ώ διαλεχτέ μου,
όλες οι σάρκες κι' όλες οι ψυχές.*

(Ασάλευτη Ζωή)

λέει ή μουσα στόν ποιητή.

«Όσο κι άν στόν «Ύμνο τής Διπλής Ψυχής» μιλεί ό ποιητής στο πρώτο πρόσωπο θαρῶ πώς σωστότερο είναι, σύμφωνα με τόν τίτλο του ποιήματος και σύμφωνα με τό ρυθμό του τόν ύμνητικό να τόν θεωρήσουμε όχι σαν λυρικό έξεπασμα τής ποιητικής υπερηφάνειας του Παλαμά αλλά σαν προσπάθεια λυρικής δια-

νετήσιο σύμβολο πού αυτόματα προβάλλει στον νοῦν μας με τὴν εἰκόνα τοῦ πιστοῦ καὶ τοῦ ποτηριοῦ· σύμφωνα με ὅσα ἐξήγησα πιὸ ἐπάνω δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ἀποκλείσουμε τὴν ἰδέα πὼς συνυπάρχει κι ὁ συμβολισμὸς αὐτὸς μέσα στὸ ζεῦγος πιστοῦ καὶ ποτηρι. Ἀλλά, καθὼς προσπάθησα νὰ δείξω σὲ παλαιότερη μελέτη μου ἀναφορικά με τὴν τέχνη τῆς ποιήσεως, πιστεύω ὅτι ἡ στενὴ φροῦδικὴ ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου τῆς ἐμπνεύσεως, δὲν ἐξαντλεῖ τὸ περιεχόμενο τῶν ποιημάτων, τῶν ὁποίων ἡ ἀρχὴ βρίσκεται σ' ἓναν κόσμο πολὺ βαθύτερο ἀπὸ τὸν κόσμο τοῦ γεννητηρίου ἐνστικτοῦ, ἓνα κόσμο τοῦ ὁποίου καὶ αὐτὸ τὸ γεννητήριο ἐνστικτο ἀποτελεῖ ἀπλῶς ἓνα σύμβολο* ἐξάλλου ὕστερα ἀπὸ τὴ μεγάλη σειρὰ τῶν κειμένων πού ἀπαντήσαμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς μελέτης αὐτῆς θὰ εἶναι πιὰ καθαρὸ μεθοδολογικὸ σφάλμα ἂν θελήσουμε νὰ ἐρμηνεύσουμε τὰ πολλὰ καὶ τὰ ποικίλα με τὸ ἓνα ἀντὶ νὰ ὑποτάξουμε τὴν ἐρμηνεία τοῦ ἐνὸς στὴν εὐρύτερη ἐρμηνεία πού μᾶς παρέχουν τὰ πολλὰ. Ἔτσι τὸ σύμβολο τοῦ πιστοῦ καὶ τοῦ ποτηριοῦ πρέπει νὰ τὸ ἰδοῦμε σὰν μίαν ἔκφραση τῆς ἀδυναμίας πού κυβερνάει τὸν ποιητὴ ὅταν ἀποφασίζει νὰ διαλέξει ἀνάμεσα στὶς δυὸ ὑποστάσεις πού καλύπτουν τὴν ἔννοια τοῦ κόσμου, ἀνάμεσα στὴ μορφή καὶ στὴν οὐσία. Ὅμως τὸ σύμβολο τοῦτο θὰ μᾶς ἀπασχολήσει ὕστερα ἀκόμη μιὰ φορά.

Ὁ ποιητὴς, λοιπόν, νοιώθει, καθὼς εἶδαμε, ὅτι δυὸ δυνάμεις ἀντίθετες τὸν συνεπαίρνουν· τίς δυνάμεις αὐτὲς πού κυβερνοῦν τὴ ζωὴ του νομίζει πὼς θὰ μπορέσει νὰ τίς ξεχωρίσει δείχνοντας τὴ μίαν, τὴ δύναμη τοῦ κακοῦ κυβερνήτρα τῆς ζωῆς του καὶ τὴν ἄλλη κυβερνήτρα τοῦ στοχασμοῦ του. Πιστεύει πὼς θὰ· ξαναθερῆ τὴν ἐνότητά του ἀποσπώντας ἀπὸ τὸ πραγματικὸ του ἐγὼ ὅ,τι εἶναι στοιχεῖο τῆς ὑλικῆς του ζωῆς:

*Τὴν πράξη μὴν κοιτάξεις δὲν τῆς μοιάζω
τὴ γνώμη κοίτα.*
(Πεντασύλλαβοι)

*Ρώτημα ἢ ζωὴ μου καὶ τρεμούλα,
κέρωμα καὶ σκέβρωμα ἢ θωριά μου.
Μόνον ἐσὺ πᾶς κι ἔρχεσαι, νυφούλα
λενοκοφόρα, ἰδέα μου, καρδιά μου!*
(Πεντασύλλαβοι)

Κι ἀκόμη:
*Ἡ ζωὴ μου παραστράτισμα ἢ μαράζι,
πρὸς τὸ φῶς φτερανέβασμα ἢ ψυχὴ μου.*

Μὰ σὰν διπολικά κι ἐδῶ κι αὐτὴ ἡ προσπάθεια τοῦ χωρισμοῦ τῶν εὐθυνῶν πάει καὶ συντρίβεται κάτω ἀπὸ τὴν καταθλιπτικὴ καὶ ἀλλεπάλληλη διαπίστωση μιᾶς ζωντανῆς δυσαρμονίας μέσα στὴν ἴδια τὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ:

*Καὶ μέσα μου ἓνας ἄγγελος
κι ἓνας κριτής* ὁ πρώτος*

* Τὸ μόνο σύμβολο μέσα στὸ ἔργο τοῦ Παλαμά πού νὰ μπορεῖ με ἀσφάλεια νὰ θεωρηθεῖ πὼς ἔχει φροῦδικὸ περιεχόμενο, φαίνεται νὰ εἶναι τὸ χέρι· τὸ σημειῶνω ἐδῶ ξεχωριστὰ γιατί δὲν μοῦ φαίνεται νὰ ἔχει ὡς τώρα τὴν προσοχὴ τῶν ἐρευνητῶν. Πραγματικὰ τὸ χέρι ἐπανέρχεται μέσα στὰ ποιήματα τοῦ Παλαμά με μιὰ σταθερότητα πού δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τυχαία. Σημειῶνω τὰ σχετικά χωρὶς ἀνημονεύοντας ἰδιαίτερα τὸν στερνὸ λόγο ἀπὸ τὸν «Δωδεκάλογον τοῦ Γύφτου». Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου (τίτλος ποιήματος· τὸ χέρι). Ἀσάλευτη Ζωὴ ἔκδ. β' σ. 90, 94 καὶ 179. Βωμοὶ (στὸ ποίημα Φαντασία), πολὺ χαρακτηριστικὰ στὸ ποίημα Ὁ ζωγράφος Λάζαρος σ. 33 καὶ σ. 157, 169 καὶ 178. Δεκατετράστιχα σ. 15. Παράκαιρα ἔκδ. β' σ. 75, 76 καὶ 112. Δεῖλοι καὶ Σκληροὶ Στίχοι σ. 107, 149, 166, 171, 172, 229, 232 καὶ 252. Κύκλος τῶν τετράστιχων σ. 19 καὶ 23. Περάσματα καὶ Χαιρετισμοὶ σ. 11, 13, 45, 59, 80, 98 καὶ 146. Νύχτες τοῦ Φήμιου σ. 8, 18, 23, 38, 66 καὶ 80. Βράδυνη Φωτιά σ. 22 καὶ 46.

ἔκλαιε βουβός ὁ δεύτερος
ἀφώριζε.*

(Βωμοὶ)

*... μεσ' στὴν ψυχὴ μου πὸν κατάρας
ἀνάμεσα καὶ χάριος παραδέρνει,
πότε μακάρια πότε κολασμένη...*

(Δεῖλοι καὶ Σκληροὶ Στίχοι)

*Καὶ σμίγει μέσ' στὰ βάθη μου
δαίμονας—ἀγαθός; κακός;—
Τῆς κόρης τὸ χαμόγελο,
τὸ φρύμασμα τ' ἄλογον.*

(Τὰ Παράκαιρα)

*Γιατὶ μνήμα κ' ἐγὼ εἶμαι πὸν μέσα μου
Κάποιος ἥρωας κρατιέται θαμμένος,
Ἐνῶ γέρονι ἀποπάνω μου ἀνάλαφρα,
σάμπως ξένου τεχνίτη μαστόρομα,
Στᾶσπρο μάμομαρο τᾶγαλα
Μιᾶς παιδούλας Ἰδέας—ἀσύντριφτης.*

(Τὰ Παράκαιρα)

*Μὰ ἐγὼ Καλόγερος ἐγὼ ὑποταχτικὸς δετὸς ἀράδα ἀράδα
κι ἀπὸ ὅσα εἶν' ὅσα μέσα μου κι ἀπὸ ὅσα εἶν' ἁμαρτωλά*
(Περάσματα καὶ Χαιρετισμοὶ)

Καὶ τελειῶνω πάλι οὐσιαστικὰ καὶ χρονολογικὰ μαζί με τὸ γλήγορο ἀνάθλημα ἀκέρειας τῆς ζωῆς τοῦ ποιητῆ μέσα στὶς «Νύχτες τοῦ Φήμιου»:

*Ἀπὸ μικρός, διπρόσωπα, καρδιά,
σκέψη, σὲ ἐμέ, ὄλα τ' ὄνειρό μου,
τοῦ ποιητῆ Ἐσὺ Ἐλβίρα καὶ τοῦ δρόμου
τὰ ξυπόλυτα κι' ἀχρεϊόλογα παιδιὰ.*

Τυπικὰ δείγματα τοῦ διχασμοῦ τοῦ θάξιζε ἐπίσης ν' ἀναφέρει κανεὶς τὸν τρόπο με τὸν ὁποῖο σ' ἓνα ποίημα τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς» ἀναλύει ὁ Παλαμάς καὶ δραματοποιεῖ τὴν ψυχολογία τοῦ Ἀλκαίου. Στὸ ποίημα αὐτό, πού ἐπιγράφεται «Νέα Ὁδὴ τοῦ Παλαίου Ἀλκαίου» καὶ εἶναι γραμμένο ὄλο στὸ πρῶτο πρόσωπο σὰν μονόλογος τοῦ ἀρχαίου ποιητῆ, ἀναλύονται τὰ συναισθηματὰ του καὶ ἐρμηνεύεται τὸ ἄδοξο τέλος τῆς ἡρωϊκῆς του ἐξορμήσεως. Βέβαια ἔχουμε ἐδῶ καὶ πάλι τὴν ὑποκριτικὴ τέχνη τοῦ Παλαμά· ἀλλὰ παράλληλα καὶ περισσότερο ἔχουμε τὴν προβολὴ τοῦ δικοῦ του ψυχικοῦ κόσμου ἐπάνω στὸ γνωστὸ πάθημα τοῦ ἀρχαίου ποιητῆ. Ἡ ἴδια δραματικὴ ἀντίθεση γεννάει μέσ' ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Ἀλκαίου τοὺς στίχους ὅπου περιγράφεται ὁ

*γαῦρος πολεμιστῆς καὶ πολυδραματωμένος
νὰ παρατάει τὰ ὄπλα του καὶ μέσ' ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ
Παλαμά τὴν ἀπραγματοποίητη εὐχὴ:
Νὰ εἶμον πολίτης, ὦ ἔθνος μου,
μαχητῆς δουλευτῆς σου
γιὰ τὴ μεγαλοσύνη σου
καὶ γιὰ τὴν προκοπὴ σου.*
(Βωμοὶ)

Μὰ ἂν στὴν «Νέα Ὁδὴ τοῦ Παλαίου Ἀλκαίου» ὁ ποιητὴς ντύθηκε συνειδητὰ γιὰ νὰ ἐκφράσει τὸν διχασμὸ του τὸ ντύμα. Ἐνὸς παλίου ὁμοτέχνου του, σὲ δύο ἄλλα πολὺ χαρακτηριστικὰ ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ ποιήματα, βλέπουμε τὸν δυαδισμό νὰ ἐγγίζει πιὰ τὴν ψευδαίσθηση. Ὁ «Τρελὸς» μέσα στὴν «Ἀσάλευτη Ζωή»

καθὼς περιγράφεται νὰ συντρίβει τὰ πάντα κάθε χαρὰ καὶ κάθε εὐμορφία μπροστὰ στὸν ποιητὴ εἶναι ὁ ἴδιος αὐτὸς ὁ ποιητὴς μέσα στὴν διχασμένη προσωπικότητά του:

*Κι ὁ τρελὸς εἶταν αἶμ' ἀπὸ τὸ δικό μου τὸ αἷμα,
Κάποια παλιὰ ἁμαρτία καὶ λησμονημένη,
Ποῦ μοῦ πῆρε, ξεσπώντας βουκολακισμένη,
Γιὰ πάντα τῆς χαρᾶς καὶ τῆς δροσιάς τὸ στέμμα.*

Παρόμοια καὶ στὰ «Παράκαιρα» στὸ ποίημα πού ἐπιγράφεται «Ὁ Σύντροφός μου» ἀπαντοῦμε τὴν προσωπικότητα τοῦ ποιητῆ ὁλοτέλα διχασμένη:

*Πάντα στοὺς περιπάτους μου καὶ πάντα
στὴ σπουδῇ μου, στὴν ἔγνοια μου εἶν' ἐμπρός μου
στὸν ἥλιο, στ' ἄστρα, γιὰ ὄνειρα τῆς σκέψης
ὁ σύντροφός μου.*

*Κι' ὅταν ἓνας θεὸς με προστατεύη
Κι' ὅταν οὐρλιάζῃ μέσα μου τὸ χτήνος,
Παντοῦ, ἀχώριστα, δέηση κι' ἁμαρτία,
Πάντα εἶν' ἐκεῖνος.*

Δυὸ δυνάμεις τὸν κυβερνοῦν· ὅπως στὸν μῦθο τὸν πλατωνικὸ προσπαθοῦν νὰ τὸν παρασύρουν σὲ ἀντίθετες κατευθύνσεις:

*σέγγον ἐμένα δυὸ ἄλογα, τὰράπικο τὸ Πάθος
καὶ τὰφροστάλαχο Ὁνειρο, ... μπορεῖ καὶ στὸ γκρεμό.*
(Τὰ Παράκαιρα)

Καιρὸς εἶναι νὰ ξαναθυμηθοῦμε σύμφωνα καὶ με δικὴ του ὑπόδειξη τὸ ἀντιθετικὸ ζεῦγος τυρταῖσμος—κασσιανισμός:

*Τὸν Τυρταῖο κάποι' ἔλαγα
στὴν ἔρημη τὴ στράτα,
Καὶ τὸ τραγοῦδι μ' ἔμαθε
πὸν φτερώνει τὰ νιάτα.*

*Μὰ ἐμὲ ἢ ψυχὴ μου, ἀλλοίμονο!
Τυρταῖε ψυχὴ δὲν εἶναι*

*Μὲ τῆς Κασσίας καλόγοις
τὰ δάκρυα τὰ τροπάρια κλαίω...*
(Βωμοὶ)

Ὁ ποιητὴς παραδέρνει πιὰ μέσα στὸ ὁλοτέλα συνειδητὸ κατάντημά του. Ἀπὸ τίς πιὸ τραγικὲς στιγμὲς τῆς συνειδήσεώς του εἶναι βγαλμένα τ' ἀποσπάσματα πού ἀκολουθοῦν. Νομίζει κανεὶς πὼς ἔφτασε σὲ μιὰν ἀθεράπευτη ψυχικὴ κατάλυση:

*Ἐγὼ δὲν εἶμαι δυνατός, πὸν γονατίζει γύρω του
Τὰ πάντα, μήτε ἢ δολεᾶς σαῖτα πὸν λαβώνει,
Ἄν πῆρ' ἀπὸ τὴν ὁμορφιά κι' ἀπὸ τὴ χάρις τίποτε,
Ἄν εἶμαι νοῦς, δὲν εἶμαι αὐτός, δὲν εἶμαι ἀηδόνι.*
(Ἀσάλευτη Ζωή)

*Μὰ ἐγὼ ἀνημπόρετος καὶ ὀκνὸς καὶ καταδικασμένος
Πάντα νὰ σέγγω, κι' ἴβου πᾶνω κι' ὄπου σταθῶ νὰ φέγγω
Κάποια συνείδηση πὸν τρώει.*
(Βωμοὶ)

*Σ' αὐτὸν τὸν λάκκο τὸν πιὸ πιερό
κι' ἀπὸ τὸ μνήμα, (εἶναι ἀπὸ πλήξη
κι' ἀπὸ ἓναν ἄβουλο στοχασμό)
ποῖος μ' ἔχει ρίξει;*
(Τὰ Παθητικὰ Κουφομυλήματα)

*Εἶμαι ἀπ' τὸν κατὸ χειρότερος ἀκόμα
κι' εἶμαι ὁ ἀγιάτρευτος πὸν σέγγεται στὸ στρώμα
κι' ὁ ἀβούλετος γιὰ νὰ σταθῇ γυρεῖνε
χέρι, κι' ὄποιον ὀρθὸς ἢ λογισμένος ορεῖνε,
κι' εἶναι τον ἢ φωνὴ σὰν παραστρατημένη
μέσα του ἀπ' ἄλλου φερετὴ ψυχῆ, μιὰ ξένη*
(Περάσματα καὶ Χαιρετισμοὶ)

Ἐνα ποίημα ἀπὸ τὰ «Δεκατετράστιχα» τὸ χαρακτηριστὶκὸ ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς, στὴν ποιητικὴ του μέσα. Ἡ ἀβουλία τοῦ φανερώνεται ἀπόλυτη· στὰ «Δεκατετράστιχα» μέσα ἐξομολογεῖται:

*κι' ἔξω ἀπὸ κάποια ἰδανικὰ παλιὰτα
στέκω ἀνήμπορος κι' ὄλος οὐλλογιέμαι*

Ἀπραγος εἶναι, ἀνήμπορος, περιττός. Στὴν ἴδια συλλογὴ περιλαμβάνεται ἓνα ποίημα πού τὸ χαρακτηριστὶκὸ γιὰ τρομαχτικὸ στὴν «Ποιητικὴ» του:

*Θεέ μου! Θεέ μου! Μὰ τίποτε δὲν ἔχω
μέσα μου πὸν μὲ μιὰ ψυχὴ νὰ μοιάζῃ!*

Ἀπὸ βουλή, ἀπὸ γνώμη δὲν κατέχω.

Ἡ πίστη στὸν ἑαυτὸ του φαίνεται ὁλοτέλα χαμένη:
Ὁ,τι θὰ σοῦ πῶ εἶναι ψέμμα
(Περάσματα καὶ Χαιρετισμοὶ)

*Κι' εἶμαι τὸ δάκρυο τ' ἀνθρώπου
τὸ γέλιο τοῦ πολίτη!*
(Βωμοὶ)

Καὶ πάλι σὰν ἀπὸ κάποια ἄφταστα βάθη ὑψώνεται ἄλλη μιὰ φορά ἡ φωνή:
Βοήθαμε, θεέ μου!
(Περάσματα καὶ Χαιρετισμοὶ)

Ὅμως μέσα ἀπὸ τὸν ἀνείπωτο καὶ σὰν ἀγιάτρευτο ξεπεσμό του κάποια λαχτάρια φαίνεται νὰ φτερουγίζει, κάποιος πόθος σὰν μιὰ προσευχή· πού εἶναι κιόλας ἡ ἀρχὴ τῆς λυτρώσεως:

*Ἡ, δός μου, ὦ Πνέμα, τὰ φτεροῦγια σου,
Ἡ σάρκα, ἐσὺ, νὰ κοιμηθῶ δόσε μου σὰν ἐσένα.*
(Ἀσάλευτη Ζωή)

Καὶ τελειῶνω ἄλλη μιὰ φορά συμβολικὰ καὶ πάλι με τίς «Νύχτες τοῦ Φήμιου»:
*Καὶ δέρομαι καὶ σέρομαι, πὸν νάβρω τὸ ἀντιστύλι;
Στὴν Ἀθηνᾶ, στὸν Ἡμερο, στὴ δόξα, στὸ κοντύλι;
Φέγγος, καὶ σὰ νὰ με καλῇ. Ψυχὴ, καὶ σ' ὄλα ὑπλώνω
Φτερά, μαγνήτης ἢ λαμπράδα, ἢ φλόγα καίει καὶ λυώνω.*

Ὁ τρόπος με τὸν ὁποῖο λυτρώνεται οὐσιαστικὰ ἀπὸ τὸν ἐφιαλτικὸ διχασμὸ πού εἶδαμε νὰ διαγράφεται στὸ πρῶτο κεφάλαιο καὶ νὰ ὁλοκληρώνεται δραματικὰ στὸ δεύτερο, ἀποτελεῖ τὸ θέμα τοῦ προσεχοῦς κεφαλαίου.

ΣΥΝΤΟΜΑ ΣΧΟΛΙΑ

ΜΕΡΙΚΑ ΡΩΤΗΜΑΤΑ

Στην φιλολογική του στήλη, στη «Βραδυνή», είδαμε τον κ. Μπασιτιά να γράφει, «πετώντι καλάμω», όπως λέγαν οι παλαιοί, τη φράση: «ή μεγάλη ιδέα, που είναι γέννημα του λογιωτατισμού». Το ζήτημα είναι μεγάλο και φορτωμένο με πολύ ιστορικό βάρος, για να χαρακτηρίζεται έτσι πρόχειρα και ανεύθυνα. Θα θέλαμε να ρωτήσουμε: «Ο θρήνος της Πόλης, που τραγουδίες το ελληνικό Έθνος, από την έπαυρίο, που έγινε το πάρισμο της Πόλης, ή πίστη επί πεντακόσια χρόνια του Λαού για την παράδοση, περί «Κόκκινης Μηλιάς», ο άλλος ο θρύλος για τη γοργόνα, την αδερφή του Μεγαλέξανδρου, που γυρίζει τις θάλασσες και τους ώκεανούς χιλιάδες χρόνια, για ν' ακούσει από τους Έλληνες καπιτανέους, πώς ο μεγάλος βασιλιάς «ζει και βασιλεύει και τον κόσμο κυριεύει», ακόμα ή μυστικιστική πίστη, προς τις διάφορες προφητείες, για τη μελλοντική αποκατάσταση της Έλλάδας στα ιστορικά της σύνορα, και τόσα άλλα ακόμα σημάδια, όλα αυτά είναι τάχα επίδραση και έργο του λογιωτατισμού;»

ΦΥΛΛΑΔΕΣ...

Κάποια εβδομαδιαία φύλλα, ή χειρότερη των χειρότερων, θέλησε σ' ένα φύλλο της να θίξει τακτικόν συνεργάτη μας, για κάποια του κριτική. Έγραψε λοιπόν ένα σημείωμα, που δεν είναι τίποτα άλλο, παρά μία «δέση» ή «μπουκέτο», αν θέλετε, από κουταμάρα, κακοήθεια, πραγματικό θράσος, άσεβεια για την τέχνη κ.λ.π. χαρίσματα, που άλλωστε χαρακτηρίζουν την ύλην, ανέκαθεν, του «καλού» αυτού περιοδικού.

Πρέπει να είναι κανείς «Κλαζομενός», για να τους άπαντήσει. Θα πούμε όμως το εξής: θάρρη ή ώρα, που με τα ίδια μας τα χέρια, θάπαγορέσουμε σε άτομα και σε περιοδικά, που τόσον «εύκολα» μετεφέρονται από την μίαν, στην άλλη κατάσταση, ν' αναμειγνύονται με την ίδια, πάντοτε, «εύκολία» και στα οικόπεδα της Τέχνης.

Αυτά για το μέλλον! Όσο για τώρα, που ο κοσμάκης αρκείται σε λιγώτερα, ως ικανοποιούνται κι' οι «φυλλαδοεκδότες» με τις εισπράξεις των «πωλουμένων» φύλλων, μιά κ' είναι αδύνατο να κερδίσουν αλλιώςια τα ψωμί τους.

ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΕΠΚΩΜΙΑ...

Σε μιά σειρά κριτικές μονογραφίες που δημοσιεύονται στα «Γράμματα», ο συνεργάτης μας κ. Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος κάνοντας τον κριτικό απολογισμό του έργου του κ. Τερζάκη, ανάμεσα σε άλλα πλέκει το εγκώμιο του λαμπρού λογοτέχνη στην εξωλογιστική επαγγελματική σταδιοδρομία του. Κατόπιν προχωρώντας, ύστερα από πολλούς και δικαίους έπαινους για το έντιμο άτομο, για την απόλυτη συνέπεια της καθημερινής ζωής του με την όλη «διάθρηψη» του λογοτεχνικού έργου, με την «εμψυχη καλωσύνη» και την «περισσή ευγένεια με την όποια ο Άγγελος

Τερζάκης πορεύεται ανάμεσα στους ανθρώπους, που του επιτρέπει να είναι δικαίος, χωρίς να γίνεται χλιαρός», δίκαια και πάλι ο κ. Παναγιωτόπουλος τα βάζει με τους άλλο-πρόσாலους ανθρώπους της τέχνης, μέσα στους όποιους ζει ο εγκωμιαζόμενος λογοτέχνης «χωρίς να λυγίζει και χωρίς να στυλώνεται».

ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΩΝ ΜΙΣΑΝΘΡΩΠΙΑ

Αυτά και άλλα αποτελούν το θετικόν μέρος του εγκωμίου. Γιατί, παρακάτω, ο κ. Παναγιωτόπουλος περιγράφει την απελπισία, πάλι τον πιάνει μπροστά σε άλλους ανθρώπους του πνεύματος, που δεν μοιάζουν με τον κ. Τερζάκη. «Είμαι βέβαιος», γράφει ο αγαπητός κριτικός, «πώς και αν ακόμα κατανήσω μισάνθρωπος, άηδιασμένος όριστικά, από την κούφια όληση, την άμορφωσία και την άσυνειδησία των ανθρώπων, που τοποθετούν το άξιοθρήνητο άτομάκι τους στο κέντρο του σύμπαντος, και που πλάθουν μονάχα με την άκαταμέτρητη φιλοδοξία τους τη μεγαλοσύνη τους και που είναι μαρότατα εδαισθητή στο έκμαιεμένο με χίλιους τρόπους εγκώμιο και φοβερά μοχθηροί αντίκρου στην κατάκριση και την πιά σωστή άκμα, ο Άγγελος Τερζάκης θ' άπομεινεί μαζί μ' ελάχιστους άλλους, καταφυγή και παρηγορία στην άγωνία μου».

ΚΑΙ ΕΠΕΤΑΙ ΣΥΝΕΧΕΙΑ

Η συνέχεια γυρίζει και πάλι σ' έτόνο λυρικά τρυφερό «ή βαθύτατη ανθρωπιά του, συνταιριασμένη με ζέση ψυχής, με φωτισμένη άνοιχτομαλιά» και μιά βέβαιη μετριοφροσύνη, δεν μπορεί, πρέπει πολύ να λογαριαστεί μέσα στην κοσιαστική πορεία μιάς πνευματικής ζωής, όπου οι μικροί άνθρωποι βρίσκονται συχνότατα στην έπιφάνεια».

Πρόκειται με λίγα λόγια για μιά συγκινητική εξομολόγηση ενός κριτικού, που μάς διηγείται τις προσωπικές του συμπάθειες και τα προσωπικά του μίσση, που συνδέουν και χωρίζουν το άτομο του από διαφορετικούς τύπους ανθρώπων του πνεύματος.

ΚΑΙ ΡΩΤΑΜΕ:

Έχουν τάχα αυτά τη θέση τους μέσα σε μιά κριτική με αξιώσεις;

Επιτρέπεται σ' έναν κριτικό, που φιλοδοξεί ν' άποχτήσει μιά θετική και γόνιμη επίδραση πάνω στους συγγραφείς, τουλάχιστον, (άφου το πολύ κοινό δε διαβάσει κριτική) να είναι τόσον περιπαθής, από τη μιά μεριά, και τόσον έμπαθής από την άλλη, και μάλιστα εν όνόματι της μισανθρωπίας του, των νεύρων του και της άγωνίας, που κατατρώνει τη ζωή του;

Εμείς φανταζόμαστε πώς ο κριτικός πρέπει να έχει το ήθος, την δικαιοσύνη και την ψυχραιμία κατανόηση ενός δικαστή, άφου ο ρόλος του είναι, κατά έναν τρόπο, δικαστικός μέσα στα έργα της τέχνης, και όχι βέβαια μέσα στους ανθρώπους της τέχνης. Άκόμα πιστεύουμε πως ή προσωπική σταδιοδρομία,

γρήγορη ή άργοπαρημένη, στο ένθικο θέατρο ή σε άλλα επαγγέλματα ενός λογοτέχνη, είναι άσχετη με το έργο του λογοτέχνη και έξω από τη δικαιοδοσία του κριτικού.

Πί γνώμες άραγε θα έπηγάσαν από την κριτική του κ. Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου, αν π. χ. θα έπρόκειτο να άσχοληθεί με το ήθος, την έντιμότητα και την σταδιοδρομία του Baudelaire, του Ντοστογιέφσκυ, του Βύρωνα, του Ουάιλντ, του Βιγνιόν, του Σολωμού, του Καθάκη και τόσον πολύ μεγάλων, ανθρώπων της Άναγέννησης;

Και τί θα έλεγε ακόμα ο καλός μας κριτικός αν τον πληροφορούσαμε πώς ο Άγγελος Τερζάκης, μόλις πριν από λίγους μήνες παρέλασε τους θεατρικούς κριτικούς σ' ένα άνοιχτό γράμμα και τους έχορεψε στο ταψί, γιατί έγραψαν άύστηρά, για το τελευταίο του θεατρικό έργο ή μήπως δεν πρέπει να νοιαζόμαστε για την «άνθρωποφοβία» αυτής της μερίδας των κριτικών, που τόσον κακοπέρασαν στα χέρια του λαμπρού μας συγγραφέα;

Αυτό όμως θα είπαν μεγάλοι εγωϊσμός από μέρος του κ. Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου και έλλειψη άλληλεγγύης με τους συναδέλφους του της θεατρικής κριτικής.

ΔΙΟΡΘΩΜΑΤΑ

Στο «Καθαρή Διήγηση» που δημοσιεύτηκε στο προηγούμενο φύλλο μας (σελίς 62).

Στήλη 1η Άντι στενταλτανός—στενταλιανός. Στήλη 1η Άντι πραγματεύεται—πραγματώνεται.

Στήλη 2η Άντι Νεόγκο—Ντόγκο. Στήλη 2η Άντι Jerdurin—Vaidurin. Στήλη 2η Άντι του πραγματικού έργου—του άφηγηματικού έργου. Στήλη 2η Άντι πραγματεύεται—πραγματώνεται.

Στήλη 3η Άντι άναζωτικούς—αναλυτικούς (σελίς 63).

Στήλη 1η Άντι σε τη ρηχο—σε τί ρηχό. Στήλη 1η Άντι κλίνεται—κλείνεται. Στήλη 1η Άντι που θα ζητήσετε—που θα ζητήσετε.

Στήλη 2η Άντι που μπορεί να ζητά—που μπορεί να γευτή.

Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Έπειδή δεν ύπηρχε τόπος, όρισμένως στο έρχόμενο φύλλο.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΙ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

στο έρχόμενο.

Κυκλοφόρησε:

ΑΛΚΗ ΑΓΓΕΛΟΓΛΟΥ
Ε Α Ρ Ι Ν Ο
ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

θάλασσα. Θα σας ρημάζουν οι πυρετοί και ο άνεμος και ο άμμος. Άν φυτρώσει σπαρτό, ο άνεμος θα κάθεται πάνω στο φύλλο του και στον καρπό του και θα τον ξεραίνει. Πριν δείτε σοδιά, θάχετε πεθάνει, έσεις και τα παιδιά σας. Λοιπόν, φύγετε σας λέω!» Το επανάλαθε ξερά, τραχιά, άγρια: «Φύγετε, ελπα, από δω!» (σ. 43). Προφήτης άργισμένος—που όμως δεν τον έμπνεί ο Θεός, αλλά το ζω—το ζω το άνθρωπο. «Δε φεύγουμε από δω! Ποτέ πιά! Μας δώσανε τη γη και θα μείνουμε! Θα μείνουμε! Θα μείνουμε!» Άλάλαξαν και κινώσαν τα χέρια τους ψηλά...» (σ. 43).

Ο άναγνώστης περιμένει να ξεσπάση μιά συγχωμένη, πρωτόγονη σύγκρουση. Άλλ'

όχι. Οι βλάχοι προτιμούν να φύγουν—είναι λίγοι κ' είναι το φρονιμότερο—να ξαναφύγουν ξεστομίζοντας άπειλές μαζί και κατάρες μέσα στη χαράδρα άπ' όπου ήρθαν. Η αντίδραση του ανθρώπινου ζωού έκδηλώνεται άργότερα—όπουλη, έγκληματική, μά θάλεγε κανείς, μεγαλόπνευστη σαν έκδήλωση φυσικού φαινομένου. Οι βλάχοι έκτρέφουν την κοίτη του χειμάρρου που χύνεται κάπως μακρύτερα από τον καταλυισμό των Φωκιανών. Κ' έτσι, αντί νάρθη το φρόγμα κ' ή ξερα, με τη πρώτη άγρια νεροποντή, κατακλυσμός πλημμυρίζει τα πλήθια σπιτάκια, πταχοπράγματα άρπάζονται και χάνονται, πνίγεται άνθρωπος, χάνεται—το σπουδαιότερο!—το άρχαίο άγαλμα, που στοίχιζε έναν θησαυρό... Οι

Φωκιανοί δεν καταλαβαίνουν τίποτε' όλ' αυτά τους φαίνονται τιμωρία θεική, καινούργια τιμωρία θεική. Κι' ο κατακλυσμός περνά, και το ανθρώπινο ζωό ξαναπιάνει πάλι τις ρίζες του—να σταθή, να συντηρηθή και να γενήσει κι' άλλα... «Οίηπερ γενεή φύλλων, τήϊδε και άνδρῶν».

Ο άναγνώστης βλέπει ότι στο δεύτερο τουτο έπίπεδο ο ρυθμός είναι κάπως πιο γοργός από το πρώτο. Η ανθρωπινή ζωή δεν μετριέται με την αιωνιότητα. Όχι όμως άκόμη και με την ήμερα, με τη στιγμή. Αυτά τα μέτρα ταιριάζουν για το τρίτο—που θα τ' άφήσω για το έπόμενο σημείωμα.

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ